

udeleženci velikih trenutkov zgodovine. Svoja lastna življenja in smrti smo doživljali kot nekakšno veličastno literaturo.

Osvooboditev nas ni ponovno združila, raztepli smo se na vse strani, vsak po svojih službah, funkcijah, opravkih in skrbeh. Nismo se srečali niti toliko, da bi si sistematično osvežili spomine in si povedali tisto, kar si tedaj zaradi konspiracije nismo smeli. In tudi za danes nam ni uspelo sklicati vseh. Vsakdo po svoje doživlja svoje spomine. A najsvetlejši spomin iz vsega štiriletnega boja — pa vsaj za mene — ostane njen začetek v Slovanskem seminarju.

Boris Grabnar
Ljubljana

DVE DROBNI ARHIVSKI NAJDBI

Pol spominska, pol strokovna zapiska, od katerih prvi sicer ne sodi v slavistiko, smo prejeli šele po smrti njihovega pisca Etbina Bojca (22. okt. 1906 — 30. dec. 1975), ki bi letos obhajal sedemdesetletnico. Objavljamo ju kot spominsko oddolžitev slavistu srednješolskemu pedagogu, kulturnozgodovinskemu publicistu, izdajatelju Pregovorov in rekov na Slovenskem (Lj. 1974) in marljivemu zbiralcu arhivskih podatkov za zgodovino slovenskega šolstva.

Uredniki

1. Najstarejše (gosje) pero pri nas

Leta 1934 in 1935 sem bil kot brezposelen diplomirani filozof nastavljen v počitniških mesecih iz bednostnega sklada v arhivu Narodnega muzeja. Pod tedanjim ravnateljem dr. Malom in nadzorom šefa arhivskega oddelka dr. Rajkom Ložarjem sem dobil odkazano delo v arhivnici, kjer sem spoznal nekatere zgodovinske raziskovalce, ki so se zatekali po razne nasvete glede svojih posebnih področnih vprašanj: tako znani starinoslovec dr. Schmidt, prof. Šuklje, goriški publicist Gabršček, ornamentik prof. Karlovšek in drugi. Nekateri drugi so prišli pokazat razne najdene predmete, ki jih je dr. Ložar vse ocenil po vrednosti in dobi, v katero so spadali, in nekatere tudi sprejel, nekatere pa zavrnil.

Moje delo je bilo v prenavljanju starih kartotečnih napisov in listov bodisi na starih fasciklah, ki so bili razporejeni po navpičnih policah, bodisi v knjižnici, iz katere se spomnim predvsem dveh dogodkov, ki sta bila zame osebno pomembna. Nekega dne se je zglasil pri meni pok. podžupan ljubljanski prof. Jarc in mi sporočil, naj se zglašim v Zg. Šiški pri ravnatelju tamkajšnje Vodnikove šole (tedaj meščanske) Rudolfu Pečjaku zaradi možne nastavitve kot suplenta za slovenščino. Kljub mojemu veselju ni bilo iz tega nič. V tej arhivalni knjižnici sem moral vztrajati tudi nekaj časa v zimskih mesecih, ko sem se temeljito prehladil. Nekega dne me je začel mučiti glavobol in napisati sem moral kar tri zaporedne kartotečne lističe s potrebnimi oznakami, a brezuspešno. Zaradi telesne vročine nisem imel več potrebne pažnje in moral sem delo prekiniti. Potem sem prebolel hudo pljučnico pod zdravstvenim nadzorstvom dr. Kačarja. Šele tretji dan mi je vročina odnehala in čez kak mesec sem se spet lotil dela. Tokrat sem bil prideljen v hladnih kletnih prostorih prof. Žigonu, ki je pregledoval razne drobne, a pomembne predmete v glavnem narodopisnega značaja. Mednje je uvrstil tudi mojo slučajno najdbo — najstarejše gosje pero.

V arhivnici sem kako urico lahko namreč posvetil svojemu raziskovalnemu delu. To je bilo tedaj naše staro šolstvo. Ko so nekega dne prinesli iz banske palače stare davčne in druge knjige, sem brskal po njih za podatki in jih tudi nekaj zasledil in izpisal. Nenadno sem odprl tako staro knjigo, hlastajoč za šolskimi podatki, kar so se mi listi sami odprli in v kotu je zablestelo sprešano belkasto gosje pero, ki ga je bržčas pustil davčni pisar, ko je zaključil svoje sezname in knjigo uvrstil med arhiv. Pogledal sem na letnico spredaj in spominjam se, da je šlo za dobo nekako 1767—1777. Takoj sem se zavedel, da je to lahko najstarejše naše gosje pero, ker sem že prej opazil, da je dosedanje najstarejše pero v muzeju iz leta 1810, ko je maršal Marmont podpisal z njim pogodbo o

ilirskih provincah francoske zasedbe. Gre torej za približno 50 let starejše gosje pero, ki resda ni tako znamenito, a starejše je le.

Takoj sem poklical šefa dr. Ložarja in ga kratko opozoril na to drobno najdbo. Pero je še kar dobro pisalo. Hitro se je obrnil in mi prinesel podolgovato papirnatno vrečko, v katero sem potem spravil — približno dva decimetra dolgo — gosje pero, potem ko sem kar z njim napisal na vrečko kratke podatke s pripisom, da poklanjam to pero bodočemu slovenskemu šolskemu muzeju, ki smo ga tedaj pripravljali, oziroma oživljali in sem tudi sam o njegovi potrebi tedaj napisal sestavek, ki ga je kasnejši njegov ravnatelj Fr. Ostanek tudi omenil in zabeležil.

2. Rojstni kraj ljudskega pesnika Andreja Kančnika je Podčetrtek

V času naše brezposelnosti smo se nekateri: Vojko Jagodič, tedaj diplomirani učitelj, Vinko Brumen, tedanj diplomirani pedagog, Potočnik, diplomirani pedagog, učitelj Petrovec in jaz zavzemali, da po svojih močeh pripomoremo do podrobnejše obdelave zgodovine slovenskega šolstva. Jaz sem imel v tem lep zgled v nekdanjem šolskem nadzorniku pok. Josipu Novaku, ki je stanoval v Vižmarjih in ki je pridno zbral in uredil biografije starih učiteljev in šolnikov na ozemlju predvojne Kranjske (sedaj v arhivu NUK-a, izhaja z mojim prispevkom za slovensko Štajersko skupaj v Glasniku SDD, prej pa v Novi poti do črke K in bodo izhajale še nekaj let — ob 200-letnici terezijanskega šolstva). Ostal sem svoji vnemi in zavzetosti za to šolsko zgodovinsko delo zvest vse od leta 1932, ko smo se zanj odločili. Ko sem bil tedaj za eno leto zaposlen zasebno v Mariboru, sem se tam seznanil s tedanjim knjižničarjem prof. Jankom Glaserjem, ki sem mu tudi zaupal, da nameravam v Gradec in na Dunaj študirat naše šolske arhive. Takoj mi je napisal priporočilno pismo za ravnatelja tamkajšnjega gubernialnega arhiva dr. J. Popelko in za Dunaj. Tako mi je to pot ugladil in posledaj nisem odnehal od tega obsežnega dela, da sem vse tamkajšnje fascikle in šolske akte pregledal in tudi izpisal. Nekaj časa sem pozneje dobival te fascikle celo na Narodni muzej (dr. Mala) — vse do vojne, ki mi je to delo za poldrugo desetletje pretrgala. Šele od 1958. leta sem lahko to že pretežno pregledano delo nadaljeval in leta 1960 tudi zaključil.

Ker je bila moja prošnja za zadevno podporo — kot sem jo pred to vojno užival iz bednostnega sklada — odbita, češ da zdaj tako prepisovanje ni več potrebno, ker je možno vse važnejše preslikati z modernimi sredstvi, sem se moral z lastnimi sredstvi napotiti ponovno v Gradec, kjer sem po nekaj tednih dopoldanskega in popoldanskega dela v arhivu prekinil in spet naslednje leto nadaljeval in z izdatno pomočjo svoje dobre znanke iz šole dr. Ane Prijatelj, sedaj poročene Popovič, tudi zaključil. Tedaj sem se spomnil na pismo svojega kočevskega prijatelja prof. Jožeta Gregoriča, ki mi je sporočil, da piše razpravo o ljudskem pesniku Andreju Kančniku in naj poizkusim v graških arhivih najti rojstni kraj le-tega, saj je bil učitelj v Loki pri Zidanem mostu in pozneje v Kostanjevici, torej je verjetno, da je bil rojen kje na Spodnjem Štajerskem. Spomnil sem se, da sem imel že fascikel »LAACK« v rokah in tam tudi podpis nekega Kančnika kot učitelja. Bila je že pozna popoldanska ura 5, torej zadnja delovna ura, ko sem ponovno prosil za ta fascikel strežaja, da še kaj morda staknem in prepisem. K sreči je bil akt s prošnjo tega našega ljudskega pesnika in učitelja takoj med prvimi in mi ni bilo treba preveč iskati, saj sem zaradi časovne zagate postal že malo živčen. Začel sem naglo brati in hkrati že tudi prevajati iz nemščine prošnjo tega 'šolmoštra' Andreja Kančnika iz Dobropolj (Gutenfeld), kjer je bil takrat — 1807 — učitelj, potem ko je preko Blok pobegnul iz Velikih Lašč, kjer se obe zadolženi oblasti, ki sta tedaj oskrbovali šolo z drvni, — tako ortenburška (Orteneg) kot auersperška ali turjaška gosposčina — nista mogli zediniti bržčas, katera je na vrsti. Ni mogel učiti v mrazu in ob zanikrnih gmotnih pogojih in se je napotil v bližnje Dobropolje. Od tamkaj je potem prosil, da ga nameste v Loki pri Zidanem mostu, ker je ta kraj »blizu njegovemu rojstnemu kraju«, kjer se je bil naselil pred časom njegov oče. Ob branju tega stavka sem postal še bolj naper, zlasti še, ker je bil ta kraj v nemščini imenovan — Windischlandsberg, ki si ga nikakor nisem znal razložiti ne v graškem arhivu samem ne kasneje v ljubljanskem muzeju, kjer mi v arhivu službujoči prof. Stopar ni mogel nuditi pristojnega obojejezičnega krajevnega imenika. No, nazadnje sem tvegala še pogledati v stari Janežičev slovar (tiskan v Celovcu 1889), ki ga je bil predelal ljubljanski profesor Anton Bartel, potem ko sem se spomnil, da sem opazil zadaj tudi seznam nekaterih dru-

gih geografskih imen. Res sem na strani 839 tega, od očeta podedovanega slovarja, našel pod Windischlandsbergom — naš *Podčetrtek*.

Takoj sem odgovoril prijatelju Gregoriču, da sem našel rojstni kraj, ki se je zanj tako živo zanimal, ker ga je v našem SBL zaman iskal, saj tam piše o njem »rojen neznano-kje«. Hkrati sem to dobrodošlo slovstveno najdbo objavil v našem Prosvetnem delavcu, a kot mi je kasneje z začudenjem priznal prof. Gspan, tega v delavnici našega Slovenskega biografskega leksikona niti opazili niso (!).

Gregorič mi je kmalu sporočil, da se je med tem obrnil na Župnijski urad v Podčetrtku in da so mu priznali resničnost tega odkritja hkrati z nekoliko popravljenimi rojstnimi podatki od tistih v SBL in imena samega, ki se je — kot tudi podpis prosilca v aktu — tedaj glasil *K o nčnik* in ne *K a nčnik*, kakor so to pokvečili Nemci.

Da se na to odkritje ne pozabi v naši nagli sodobni kulturni dejavnosti, sem se odločil, da oboje ponovno pribijem in objavim.

Etbin Bojc

Ocene in poročila

Pomemben strokovni priročnik za bolj kompleksen pouk književnosti v osnovnih in srednjih šolah

Matjaž Kmecl: Mala literarna teorija. Priročnik za učitelje slovenščine na osnovnih in srednjih šolah. Izdal Zavod SR Slovenije za šolstvo. Založba Borec, Ljubljana 1976. 346 + (III) str.

Knjiga je namenjena predvsem šolski rabi, vendar njen avtor ne skriva, da je imel pri pisanju priročnika v mislih tudi širšo publiko, ki naj bi se s sistematičnim prebiranjem njegovega dela seznanila z osnovami literarne teorije, si tako izoblikovala temelj za neamatersko branje in dojemanje besedne umetnosti in morda tudi izhodišče za strokovno razpravljanje o njej. Kritični pristop k ocenjevanju tega dela bi zato moral biti vsestranski, poleg načelnih idejno-estetskih in ožjih strokovnih vprašanj bi se moral lotiti tudi metodične in didaktične organizacije posredovanja literarnoteoretskih problemov. Ker pa recenzent pozna širšo šolsko prakso samo posredno, se zadnjega sklopa vprašanj samo dotakne, pušča ga odprtega, hkrati pa vabi učitelje in profesorje-praktike, da se vključijo v razpravo o knjigi M. Kmecla in tako prispevajo tudi na ta način svoj delež k strokovnejšemu in bolj kompleksnemu poučevanju (slovenske) književnosti v naših osnovnih in srednjih šolah.

1

Za pravilno ali bolje rečeno čim bolj objektivno presojo idejne in strokovne vred-

nosti knjige M. Kmecla moramo upoštevati predvsem dve dejstvi:

1. precej nefunkcionalno, najpogosteje prakticistično vključenost (zastarele) literarne teorije v pouk književnosti na slovenskih šolah in
2. razmeroma kaotično situacijo na področju slovenske literarnoteoretske misli.

Pouk književnosti, ki naj bi bil osredotočen predvsem na obravnavo konkretnih besednih umetnin, poteka v naših šolah še vedno bolj ali manj na temelju binoma »vsebina in oblika«. Pri tem je ločevanje med pojmom navadno precej nejasno, za književnost specifična enotnost oblike in vsebine, ki zahteva obravnavanje literarne oblike kot vsebinske oblike in literarne vsebine kot zoblikovane vsebine, se navadno kar lepo ignorira. »Vsebina« in »oblika« se največkrat obravnavata izolirano. V ospredju je navadno analiza tim. »vsebine«, ki npr. na področju pripovedništva zajema fabulo, idejo, »psihološko« karakterizacijo literarnih likov pa še to ali ono sociološko in historično vprašanje. »Oblika« je navadno pastorka, obravnavajo jo kot nekakšno dodatno oznako besedne umetnine — v vrstnem, slogovnem, tu in tam tudi kompozicijskem pogledu. Dialektični odnos »vsebina ↔ oblika« je v naših šolah pogostoma neznan — posebno pri tistih učiteljih, ki se še vedno ravna po načelih quasi pozitivistične tradicije; ta ob historicismu premore samo še nekakšen intuitivizem in posredovanje osebnih impresij. — Še vedno veljavna *Besedna umet-*